

ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਲੱਚਰ ਜਾਂ ਖਪਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖ ਲੋਕ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਆਦਿਕ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ

ਚਾਰ ਸੌ ਨੂੰ ਵੋਟ ਵਿਕ ਗਈ।
ਪੱਗ ਰੰਗਦੇ ਲਲਾਰੀਆ ਮੇਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਬਦਲ ਗਈ
ਜ ਗ ਸੀ ਰ

ਸ਼ਬਦੀ ਗੁਆਇਕੀ ਸਮਾਜਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾਟਕ ਆਦਿਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰ ਦੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਵੰਨਗੀ ਹੈ। ਅਵਾਮੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਹੋਣ ਜੋ ਸਿਆਸੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀਆਂ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਵੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਜਗਸੀਰ ਜੀਦਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿਅੰਗ ਬੋਲੀਆਂ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ 'ਦੋਸ਼ ਸੇਵਕ' ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਅੱਜ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਸਮੋਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹਨ।

ਜਗਸੀਰ ਜੀਦਾ ਦੀਆਂ ਵਿਅੰਗ ਬੋਲੀਆਂ :
ਮੁੰਛਾ ਪਿੰਡ 'ਚ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਦਾ
ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਵੇਚੇ ਗੋਲੀਆਂ

ਜੀਦਾ ਦਾ ਇਕ ਗੀਤ 'ਦੁਲਾ ਜੱਟ ਪੰਜਾਬ ਦਾ', ਪਿਆ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਗਾਹ' ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦਾ ਮਕਬੂਲ ਅਵਾਮੀ ਗੀਤ ਹੈ।

ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ : 'ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ' ਵਿਚ ਖਰੀਆਂ-ਖਰੀਆਂ ਇਸ ਲੇਖ ਬੱਲੇ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਜ ਦੀ ਅਵਾਮੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਝਾਵਾਂ—
ਗਿਰਝਾਂ ਤੇ ਕਾਵਾਂ ਨੋਚਿਆ
ਕੀ ਵਤਨ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵਾਂ
ਕੀਤੀ—
ਲੁੱਟ ਖਾਣੇ ਹਾਕਮਾ ਨੇ ਜੱਗੋਂ ਤੇਰੁਵੀਂ ਅਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਕੀਤੀ
ਕੀਤਾ—
ਵਤਨ ਲਗਾਇਆ ਸੇਲ 'ਤੇ, ਘੱਲ ਸ਼ਰਮ ਹਯਾ
ਨੂੰ ਪੀਤਾ

• ਆਰਾ—
ਅੱਧੀ ਟਾਟੇ-ਬਿਰਲੇ ਦੀ, ਅੱਧੀ ਤੇਰੀ ਆ
ਕਲਿੰਟਨ ਯਾਰਾ
ਪੱਖੀਆਂ—
ਗੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ
ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਅੱਖੀਆਂ
ਮਧਾਣੀ—
ਪੇਪਸੀ ਤੇ ਕੋਕ ਪੀ ਲਵੋ
ਜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਪੀਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ।
ਪਾਵੇ—

ਉਹਦੀ ਯਾਦ 'ਚ
ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕੈਂਪ ਲਾਇਆ,
ਜੇ ਅੱਖੀ ਘੱਟਾ ਪਾਉਂਦਾ ਮਰ ਗਿਆ

ਅਸੀਂ ਉਗਲਾਂ 'ਤੇ ਸਿਖ ਗਏ ਖਿਡਾਉਣਾ,
ਜਦੋਂ ਦੇ ਬਣੇ ਖੇਡ ਮੰਤਰੀ

ਚੱਟੇ ਰੁੱਖ ਨਾ ਹਰੇ ਸਾਡੇ ਹੋਏ
ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਤ ਮੰਤਰੀ
ਵ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਐਸੀ ਡੈਲੀ
ਰੋਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ
ਸਾਬੋ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਸ ਨਾ ਹੋਈ
ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਭਾਗ ਮੰਤਰੀ
ਇਕੋ ਪਿੰਡ ਦੇ 70 ਪਟਵਾਰੀ
ਸਾਡੀ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਯੋਜਨਾ।

(ਜਦੋਂ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ
ਦੇ 70 ਪਟਵਾਰੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ)

ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੋਕੀਂ ਆ ਗਏ
ਲੀਡਰ ਭੜਸਾ ਕੱਢ ਗਿਆ

ਨੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਸਾਨ ਖੇਤੀ ਕਰਦਾ
ਬਹਿਦ ਦੀਆਂ ਪਾਲੂ ਮੱਖੀਆਂ

ਪੁੱਟੇ ਘਸ ਗਏ ਮਾਂਜਦਿਆਂ ਡਾਂਡੇ
ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਰਾਜਾ ਆਖਦੇ

ਖੂਨ ਪੀ ਗਈ ਮਹਿੰਗਾਈ ਸਾਡਾ ਚੰਦਰੀ,
ਖੂਨਦਾਨ ਕਿਥੋਂ ਬਗੀਏ

ਭਾਤੀ ਆਵਏ ਅੰਟਰ ਨਾ ਮਾਰੀ
ਫੂ ਖੀਝੇ ਅੱਗੇ ਨਿੱਝ ਖੜਦਾ।
ਬਿਹੜੀ ਡੇਟ ਤੋਂ ਬੰਨਾਉ ਰੱਖੜੀ
ਲੰਮਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰੜੀ
ਫੁੱਛਾ ਵਿਕ ਗਈ 17 ਸੌ 'ਤੇ 60 ਦੀ

ਐਰਤ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਵਿਕਦੀ
ਰਾਜਾ ਸੁੰਦਰੀ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਾਵੇ
ਤਬੀਤੀ—
ਤਖ਼ਤਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਕੇ ਸੰਗਤੇ
ਧੀਆਂ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਕੀਤੀ
ਆਰੀ—
ਰਾਹਾਂ 'ਚ ਚਪੇੜਾਂ ਖਾ ਰਹੀ
ਅੱਜ ਵੇਖ ਲੈ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਾਰੀ
ਰਾਈ—
ਜਿੰਦੜੀ ਨੇ ਤੁਰ ਜਾਵਣਾ
ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ ਵੇ ਭਾਲਿਆ ਦਵਾਈ
ਦਾਣੇ—
ਹਾਕਮ ਡਲਾ ਕੀ ਜਾਣਦੇ
ਜਿਸ ਲੱਗੀਆਂ ਸੋਈ ਤਨ ਜਾਣੇ
ਦਾਣਾਂ—
ਲੋਕੋਂ ਇਹ ਨਿਜ਼ਾਮ ਚੰਦਰਾ
ਇਹਦੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਵੇਲ ਗਿਣਾਵਾਂ
ਆਰੇ—
'ਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਮਾਰੋ ਹੰਡਲਾ
ਆਪਾਂ ਦਿਨੇ ਹੀ ਦਿਖਾ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਰੇ।

ਇਹ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਗੁੱਤ ਦੇ ਪਰਾਦੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਲੋਕ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਵਾਮੀ ਸਟੇਜਾਂ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਦਲੇਰ ਮਹਿੰਦੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਲੋਕ-ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਵਾਮੀ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਖਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

16.7.2000